

УДК 330.101.541+336.74

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ПОЛОЖЕНЬ СУЧАСНОГО ЛІБЕРАЛІЗМУ У ПРОЦЕСІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ГОСПОДАРСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

І. Грабинська, О. Кривицька

*Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів, просп. Свободи, 18*

На основі макроекономічного аналізу якості відновлювального зростання вітчизняної економіки у 2000-х рр., виявлено вплив неоліберальної доктрини на трансформаційні процеси у господарській системі України. Доведено, що економічні реформи мали псевдоліберальний характер, і їх можна розглядати як сукупність хаотичних експериментів, що призвели до неефективного розподілу ресурсів. Здійснено кількісну оцінку залежності між індексом економічної свободи, що характеризує якість ринкової інституційної системи, та рівнем економічного зростання в Україні. Запропоновано комплекс правових, організаційних та економічних заходів, спрямованих на поліпшення інституційної системи економіки України, послідовну лібералізацію усіх сфер господарського життя, що, сприятиме покращенню підприємницького середовища, формуванню системи мотивації підприємця, усунення макроекономічних диспропорцій економічного відтворення, підвищення рівня добробуту населення та стійкому економічному зростанню.

Ключові слова: неолібералізм, монетаризм, ліберальна економічна модель, інституційна система, індекс економічної свободи, якість економічного зростання, парадокс „негативного впливу розвитку інститутів”.

Постановка проблеми. Світовий досвід суспільного розвитку свідчить про те, що ідеї економічної свободи, мінімізації політичних, юридичних та адміністративних обмежень приватної ініціативи завжди були і залишаються віртуально-абстрактною та потенційно можливою дійсністю, що визначає вектор соціально-економічного та цивілізаційного розвитку. Теорія економічного лібералізму є системою знань, що слугує інформаційною основою структуризації та еволюції економічних систем.

Як свідчить економічна історія, впродовж останніх кількох століть збільшення економічної та політичної свободи у розвинутих країнах сприяла зростанню їх добробуту.

Лібералізація економіки стала неодмінною складовою ринкових перетворень на теренах пострадянських країн. Досвід цих реформ свідчить про користь та життєздатність настанов та принципів ліберальних економічних теорій, що у значній мірі сприяло успішній реалізації системних трансформацій.

Дослідження та наукове обґрунтування таких теоретичних та прикладних проблем є особливо актуальним для економіки України. Адже сьогодні особливо гостро постає проблема вироблення наукової концепції моделі розвитку економіки,

чітко окресленої стратегії структурних реформ, шляхів та механізмів подолання системної кризи і виведення країни на орієнтири динамічного зростання.

Огляд останніх досліджень та публікацій. Розвиток макроекономічних тенденцій у 2000-х рр. чітко засвідчив, що визнання української економіки ринковою не применшує гостроти проблеми, пов'язаної із вибором моделі економічного розвитку України. Огляд останніх наукових публікацій у вітчизняній фаховій літературі свідчить про те, що на сучасному етапі в Україні фундаментальні проблеми економічного розвитку держави, формування наукової концепції економічної стратегії розвитку залишились дещо поза увагою. Переважна більшість вітчизняних науковців погодились із тим, що для України основним завданням є формування соціально-орієнтованої моделі ринкової економіки з одночасним стимулюванням інноваційного розвитку, посиленням конкурентоспроможності вітчизняного бізнесу та захистом його від зовнішньої експансії ТНК, тощо.

Однак така сукупність заходів в межах національної економічної політики має вигляд часом теоретично несумісних фрагментів окремих теоретичних концепцій економічного розвитку, і свідчить про відсутність науково обгрунтованої та чітко окресленої стратегії економічного розвитку.

Тому у наукових дискусіях доцільно змістити акцент на фундаментальні пріоритети і стратегії економічного розвитку України, що базуються на відповідній системі цінностей, на проблеми формування принципів економічної політики держави, які повинні сприяти формуванню ефективної моделі розвитку економіки ХХІ ст.

У вітчизняній літературі проблеми формування наукової концепції ліберальної стратегії економічного розвитку України є предметом дослідження А.Гальчинського, В.Гейця, А.Філіпенка, А.Чухна, Ю.Бажала, П.Юхименка, П.Леоненка, О.Гаврилишина, Г.Башнянина, О.Пасхавера, В.Лисицького, В.Борщевського та ін.

З вищенаведеного випливає, що відсутність цілісних комплексних досліджень стосовно формування науково обгрунтованої концепції економічної стратегії розвитку вітчизняної економіки та проблем формування, та переорієнтації економічної політики, що має забезпечити нову якість господарської системи України, що базується на принципах економічної ефективності та соціальної справедливості є актуальною

Мета дослідження - виявити зумовлюючий вплив процесів лібералізації на економічного зростання в Україні; протестувати парадокс „негативного впливу розвитку інститутів” для економіки України, що дасть можливість з'ясувати необхідність та напрямки удосконалення інституційної системи вітчизняної економіки; розробити теоретичні засади впровадження соціально-орієнтованої моделі економічного розвитку України, що передбачає послідовну лібералізацію усіх сфер економічного життя і сприятиме поліпшенню інституційної системи вітчизняної економіки.

Основна частина. Аналіз основних положень представників різних шкіл, яких об'єднують ідеї та принципи економічного неолібералізму, дав можливість визначити, що основним суб'єктом ринкової економіки, згідно з цим підходом, є індивід, який за чітких прозорих правил ринкової конкуренції спроможний забезпечувати високу ефективність функціонування господарської системи.

У 70-80-х роках ХХ ст. у більшості розвинутих країн відбулося зміщення вправо як в ідеології, так і в економічній політиці. Найбільш відомі приклади – повоєнний досвід побудови соціальної ринкової економіки в Західній Німеччині, британського „тетчеризму” 80-х років, американської „рейганоміки” 80-х років, політики „неорейганізму”, тощо. Неоліберли чітко вловили межі керованості складних економічних

систем і поставили питання про необхідність зміщення акцентів у процесі регулювання економіки на ринок і конкуренцію. Проведення ліберальних реформ, як правило, супроводжувалось оздоровленням економіки, підвищенням темпів економічного зростання, сприятливими структурними змінами в економіці, зростання ролі та значення країн на світових ринках.

Однак, як показав час, не всі теоретичні положення неолібералізму виявились життєздатними. Всупереч вимогам неолібералів, був збережений змішаний характер економічної системи, у якій поряд із регуляторами ринку застосовуються активні регулятори держави і у тому числі кейнсіанські методи регулювання.

Не дивлячись на деякі слабини неоліберальної теорії та економічної політики, що на ній базується реалізація програмних положень неоліберальної політики”, у кінці 80-х р. мали і позитивні наслідки. Впродовж двох наступних десятиліть простежувалось тривале економічне піднесення, знизилась темпи інфляції, помітно стабілізувалась ситуація на ринку праці. Позитивні наслідки реалізації неоліберальної політики мають тривалий структурний характер, бо зумовили довгострокові структурні зміни в економіці, що відповідали вимогам науково-технічної революції.

Водночас у США та Великобританії неоліберальна економічна політика значною мірою коригувалась та була доповнена рекомендаціями та основними положеннями інших економічних доктрин. Така реалізація неоліберальної економічної політики супроводжувалась анонімним зверненням до кейнсіанських методів державного регулювання. Успішна економічна політика США в останні десятиліття XX ст. зумовлена вдалим синтезом принципів економічного лібералізму та базових положень кейнсіанства в галузі державного регулювання економіки.

Ідеологією трансформаційних процесів, що відбулись у країнах Центрально-Східної Європи, став класичний неолібералізм. Ліберальна модель, що домінувала у трансформаційний період пострадянських господарських систем, базується на принципах лібералізації, приватизації, фінансової стабілізації та побудові інститутів, що забезпечують ефективне функціонування ринкових механізмів. Основні суперечки серед прихильників ліберальних реформ тривали лише з приводу того, у якій послідовності втілювати у життя напрацьовані МВФ, Світовим банком для країн Латинської Америки так основних положень принципів Вашингтонського консенсусу: зміцнення фінансової дисципліни, перегляд пріоритетів розподілу суспільних благ на користь незабезпечених верств населення, податкову реформу, лібералізацію процентної ставки, запровадження більш гнучкого валютного курсу, лібералізацію зовнішньої торгівлі, лібералізацію залучених прямих іноземних інвестицій, приватизацію, дерегулювання, забезпечення прав власності.

Впевненість в у правильності обраних принципів проведення інституційних змін та заходів економічної політики була обумовлена успіхами розвинутих країн Заходу та стабілізаційних програм в окремих латиноамериканських країнах. Хоча згодом цих країнах відбулась економічна криза. З іншого боку, еволюція економічних систем Заходу до сучасної їх структури передбачала рух від дрібної приватної власності, вільної конкуренції та ринкового ціноутворення до великої приватної власності, монополізації ринку та запровадження механізмів державного регулювання економіки. Формування економічних систем пострадянських країн відбувалось у протилежному напрямку.

В останні десятиліття XX ст. у пострадянських європейських країнах у процесі здійснення трансформаційних реформ відбувся поступовий відхід від радикального

лібералізму до реалізації теоретичних настанов соціальної ринкової економіки. Реалізація цього курсу передбачає новий зміст союзу політичної влади та великого бізнесу.

На початку 90-х рр. Україна постала перед необхідністю проведення ринкових реформ, пов'язаних із розвитком демократії, формуванням ринкової економіки та вибору оптимальної стратегії її розвитку. Стратегію економічних реформ у кожній країні в значній мірі визначають особливості її історичного розвитку, економічного, політичного та соціального становища. В економічній історії України останніх двох десятиліть можна умовно виокремити два етапи: перший - 1991-1998 рр. – трансформаційна криза, на початку якої відбулась зміна інституційного ядра економіки – перехід від державної власності та директивного планування до приватної власності, вільного ринку, основною функцією яких стало збалансоване використання економічних ресурсів; другий етап – 1999-2008 рр. - відновлювальне зростання, що відбувалось на фоні загального піднесення світової економіки. Характерною ознакою цього періоду стала активізація діяльності українського бізнесу, що інтенсивно освоював достоїнства вітчизняної економіки. Одночасно в Україні простежуються тенденції зростання регулятивної ролі держави і зростання державної бюрократії.

Економічні реформи трансформаційного періоду в Україні можна розглядати як сукупність хаотичних експериментів, які супроводжуються неефективним використанням економічних ресурсів, зниженням рівня добробуту переважної більшості населення. Такі реформи не тільки гальмують економічний розвиток, але й здатні відкинути країну за рівнем економічного розвитку на кілька десятиліть назад. Трансформаційні реформи в економіці України повинні були враховувати інверсійний характер еволюції ринкової системи, у порівнянні із класичним процесом, що переважав у західному світі. У результаті проведення трансформаційних реформ Україна не наблизилася за рівнем економічного розвитку до розвинених країн, і водночас рельєфно проявилися ризики втрати своїх конкурентних переваг.

Упродовж періоду трансформації господарської системи України спроби переведення її на інвестиційно-іноваційний шлях розвитку наштовхувалися на приватні інтереси і не були реалізовані через спотворену систему політичної влади, панування груп впливу та конкурентною боротьбою між ними, перетворенням державних органів на засіб отримання особливої ренти, зростання масштабів корупції, поширення тіньових та кримінальних процесів в економіці.

Україна пережила десять років спаду внаслідок чого ВВП зменшився до 40,8 %, а після наступних дев'яти років зростання ледь сягнув 74,1 % від рівня 1990 р. У порівнянні із 1991 р. реальні доходи населення спочатку знизилися до 32,9 % у 1999 р., а потім зросли до 101,3 % у 2008 р. Результатами економічного зростання різні верстви населення скористалися по-різному, зокрема відбувався процес концентрації все більшої частки ресурсів у руках відносно нечисельних груп [3].

Упродовж вересня 1999 – вересня 2008 рр. українська економіка демонструвала позитивну динаміку, водночас спостерігалися ознаки порушення основних макроекономічних пропорцій. Адже економічне зростання не було результатом системних внутрішніх реформ, і не було зумовлене впливом факторами стійкого довгострокового характеру. Відновлення економічного зростання в Україні було зумовлене сприятливими внутрішніми та зовнішніми чинниками короткострокового характеру, – сприятлива кон'юнктура на зовнішніх ринках металургійної та хімічної продукції – основних товарних груп вітчизняного експорту, проведення першої грошової приватизації великих інвестиційно-привабливих виробничих комплексів за низькою номінальною вартістю активів, що зумовило зростання обсягу інвестицій, збільшення

прибутків суб'єктів господарювання, що стало однією із причин збільшення інвестиційного попиту, а також ліквідацією заборгованості із пенсійних виплат і зарплат. Перекіс у розподілі доходів на користь населення та скорочення питомої ваги валового прибутку спричинив по-перше, потужне зростання споживчого попиту, негативно позначився на нагромадженні ресурсів, необхідних для забезпечення подальшого економічного зростання, що своєю чергою призвело до уповільнення загальноекономічної динаміки [3].

Важливим показником якості економічного зростання є тенденції у розподілі ВВП за видатками. Як свідчать дані таблиці 1, у вітчизняній економіці відбулися зміщення у розподілі національного продукту на користь домашніх господарств та зниження валового нагромадження капіталу як головного чинника технологічного оновлення та структурних змін реального сектору вітчизняної економіки. На основі проведеного аналізу у роботі відзначено, що відсутність сталих стратегічних орієнтирів економічного розвитку і політична нестабільність в Україні індукують споживацьку модель економічного розвитку.

Таблиця 1

Структура валового внутрішнього продукту за категоріями кінцевого використання, %

Рік	ВВП	Кінцеві споживчі витрати			Валове нагромадження			Сальдо експорту-імпорту товарів і послуг
		домашніх господарств	некомерційних організацій, що обслуговують домашні господарства	сектору загального державного управління	основного капіталу	запасів матеріальних оборотних коштів	Цінностей	
1999	100	54,7	2,5	19,8	19,3	-1,9	0,1	5,5
2001	100	55,0	2,0	19,6	19,7	2,1	0,0	1,6
2003	100	54,1	1,7	19,0	20,6	1,4	0,0	2,6
2005	100	57,2	1,1	18,2	22,0	0,6	0,0	0,9
2007	100	58,7	0,9	17,9	27,5	0,7	0,0	-5,7
2008	100	60,7	0,8	17,7	27,2	1,6	0,0	-8,1
2009	100	63,7	0,8	20,2	18,3	-1,3	0,0	-1,7
2010	100	63,4	0,8	20,3	18,1	0,3	0,0	-2,9
2011	100	66,5	0,8	18,2	18,6	2,1	0,0	-6,2

Джерело: Держкомстат України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>. [1]

Наслідком експортно-орієнтованої моделі економічного зростання стала висока відкритість української економіки, низька диверсифікація товарної структури експорту, та значна вразливість української економіки до змін кон'юнктури на світових ринках. Світова фінансова криза 2008-2010 рр. підтвердила наявність таких вад національного виробництва як висока кон'юнктурна вразливість, низька конкурентоспроможність продукції, обмеженість внутрішнього попиту в умовах загострення проблем збуту на світових ринках.

Більшість противників та критиків українських економічних реформ, що відбувались впродовж останніх десятиліть, переконані, що основною причиною їх невдач стало те, що при формуванні економічної політики були використані рекомендації західних експертів, і базувалась переважно на принципах та рекомендаціях

монетаризму. Політика дорогих грошей повинна була вивести країну на траєкторію стійкого економічного зростання. Прийнято уважати, що з початку 90-х рр. минулого століття економічна політика більшості пострадянських країн базувалась на принципах та рекомендаціях економічного неолібералізму М.Фрідмана. Стиск грошової маси має забезпечити зниження темпів інфляції та вивести трансформаційну економіку на траєкторію економічного зростання.

Однак, економічну політику в країнах із перехідною економікою можна уважати „псевдомонетаристською”. Річ в тім, що висновки М.Фрідмана та його послідовників про значення грошей у ринковій економіці ґрунтується на припущеннях про функціонування стійкої економічної системи зі стабільною функцією попиту на гроші. За відсутності базових припущень, висунутих монетаристами, намагання стабілізувати ціни та вивести економіку на траєкторію економічного зростання через зменшення грошової маси призводить до поглиблення макроекономічних диспропорцій та економічної кризи.

Проаналізувавши основні визначники попиту на гроші за М.Фрідманом [6], а саме - загальна сума багатства, яким володіє суспільство, вигоди і втрати, які несе господарський суб'єкт від володіння альтернативними формами багатства, а також переваги та цілі власників багатства, можна зробити висновок, про те, що у трансформаційних економіках, попит на гроші у 90-х роках був нестабільним. Як свідчить досвід проведення трансформаційних реформ, у країнах, які не мають тривалих демократичних традицій та достатньо розвинутої мережі розвинутих ринкових інститутів, застосування монетаристських рекомендацій щодо формування економічної політики, призвело до бартеризації економіки, банкрутства стратегічних підприємств обробних та наукоємних галузей промисловості та прискореного розвитку сировинних підприємств низького рівня переробки, а отже, формування неефективної галузевої структури національної економіки. Наслідком такого розвитку подій стала також глибока диференціація доходів у суспільстві та стрімке зростання масштабів бідності.

За таких умов, трансформаційні реформи мали псевдоліберальний характер. Важливою передумовою реалізації ефективної макроекономічної політики держави в умовах системної трансформації повинна стати послідовна лібералізація різних сфер економічного життя, що пов'язана із побудовою повноцінної інституційної системи ринкової економіки, що відповідає ліберальній моделі економічного розвитку.

Традиційними джерелами аналітичної інформації, що в основному характеризують якість та рівень розвитку інституційної системи а також рівень лібералізації економіки, є показники спеціальних обстежень, що проводяться зокрема в межах реалізації спільних проєктів Світового Банку та ЄБРР «*Business Environment and Enterprise Performance Survey*», Світового банку «*Investment Climate Assessment*», «*Doing Business*», Всесвітнього економічного форуму (*WEF*), результати досліджень «*The Heritage Foundation*», «*Transparency International*» та ін.

Найбільш репрезентативним показником рівня лібералізації економіки вважаємо індекс економічної свободи (*IEF*) (*Index of Economic Freedom*) – показник, що розраховують експерти американського стратегічного інституту *The Heritage Foundation* для переважної більшості країн світу, і який щорічно, починаючи із 1995 р., публікується виданням *The Wall Street Journal*. Експерти *The Heritage Foundation* визначають економічну свободу як відсутність урядового втручання або перешкоджання виробництву, розподілу і споживанню товарів та послуг, за винятком забезпечення державою необхідних громадянам захисту та підтримки свободи як такої [5].

Рівень економічної свободи визначають за допомогою комбінованого показника - середньоарифметичного десяти показників, що характеризують рівень розвитку інституційного середовища у різних сферах ринкової економіки. Структура комбінованого показника наведена в табл. 2. За значенням цього індексу всі країни поділяють на п'ять груп: країни з вільною економікою (*free*) (*IEF* = 80-100 балів), країни, які мають в основному вільну економіку (*mostly free*) (*IEF* = 70-79,9 балів), країни із помірно вільною економікою (*moderately free*) (*IEF* = 60-69,9 балів) країни із переважно невільною економікою (*mostly unfree*) (*IEF* = 50-59,9 балів), країни із невільною економікою (репресивна економіка) (*repressed*) (*IEF* = 0-49,9 балів).

Оцінка та ранжування країн відбувається за такими основними критеріями, як втручання держави в економіку, ефективність функціонування органів влади, дотримання законодавства, рівень відкритості ринку. Динаміка індексу економічної свободи в Україні (див рис. 2) впродовж останніх років досліджуваного періоду свідчить про погіршення окремих показників *IEF*. Як свідчить *IEF* 2012, Україна має високі бали лише з трьох: у сфері торгівлі, фіскальної та монетарної свободи.

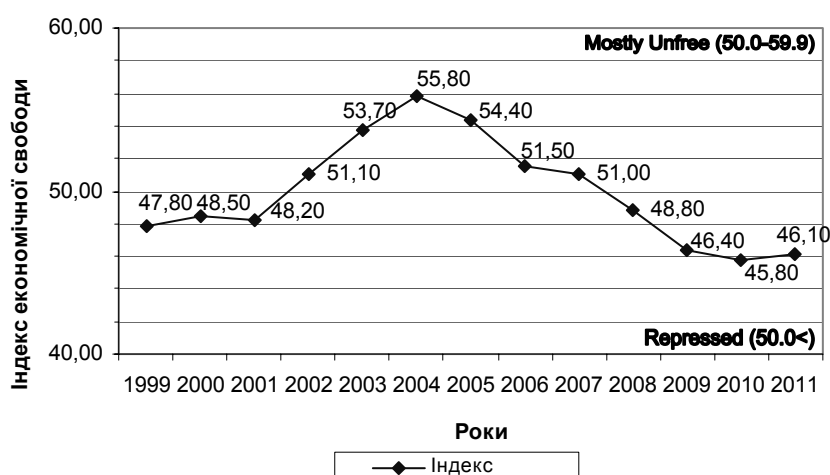

Рис. 2. Індекс економічної свободи в Україні

Україна отримала найнижчу оцінку рівня свободи інвестицій, свободи від корупції, механізмів державних видатків, захисту прав власності та фінансової свободи. Корупція в Україні стала однією із перешкод припливу іноземних інвестицій. Основними причинами зниження рейтингу України названо неефективність державних видатків та корупція, які тісно пов'язані між собою. Слабкість інвестиційної діяльності пояснюється також наявністю бюрократичних вимог, що стримують приватну ініціативу. Причинами низького рівня свободи інвестицій вважають складність і суперечливість українського законодавства, що регулює інвестиційну діяльність, нерівність умов для українських та іноземних інвесторів та слабкий правовий захист інвесторів, непрозорий приватизаційний процес тощо.

Потребує удосконалення застаріле законодавство, що регулює трудові відносини в Україні. Одним із наслідків реалізації структурної модернізації національної економіки має стати зростання структурного безробіття. За таких умов інституційна

інфраструктура ринку праці потребує поліпшення, для того, щоб ринок міг адекватно реагувати на зміни попиту та еволюцію структури вітчизняної економіки.

За таких умов можна стверджувати, що основи економічної свободи в Україні є достатньо крихкими, оскільки показники інвестиційної, фінансової свободи та свободи прав власності декілька років поспіль залишаються на тому ж рівні і є значно нижчими за загальний рейтинг України та середньосвітовий рівень, а також погіршились позиції у сфері ведення бізнесу, торгівлі та державних видатків.

Проведені в Україні реформи не забезпечили стимулювання динамічного зростання. Часом дієвість реформ була нівельована неефективною політикою і слабкістю інституційної структури економіки.

Таблиця 2

Індекс економічної свободи та темпи зростання ВВП в Україні у 1999 – 2011 рр.

Рік	Індекс економічної свободи (IEF)	Свобода ведення бізнесу (Business freedom)	Захист прав власності (Property rights)	Свобода від корупції (Freedom from corruption)	Фіскальна свобода (Fiscal freedom)	Монетарна свобода (Monetary freedom)	Свобода трудових відносин (Labor freedom)	Свобода торгівлі (Trade freedom)	Свобода інвестицій (Investment freedom)	Фінансова свобода (Financial freedom)	Державні видатки (Government spending)	Темп зростання реального ВВП (у % до поперед. року)
1999	47,8	55,0	30,0	28,0	62,3	63,0	N/A	70,0	50,0	30,0	41,9	99,8
2000	48,5	55,0	30,0	26,0	63,8	62,3	N/A	70,0	50,0	30,0	49,6	105,9
2001	48,2	55,0	30,0	15,0	66,1	58,2	N/A	71,0	50,0	30,0	58,9	109,2
2002	51,1	55,0	30,0	21,0	67,1	64,0	N/A	74,6	30,0	50,0	68,1	105,2
2003	53,7	55,0	30,0	24,0	67,5	74,5	N/A	74,4	30,0	50,0	77,8	109,6
2004	55,8	55,0	30,0	23,0	83,0	76,2	558	76,2	30,0	50,0	78,6	112,1
2005	54,4	43,1	30,0	22,0	90,2	72,9	532	77,2	30,0	50,0	75,8	102,7
2006	51,5	43,6	30,0	26,0	83,6	68,4	52,8	77,2	30,0	50,0	53,2	107,3
2007	51,0	44,4	30,0	28,0	79,0	69,9	53,1	82,2	30,0	50,0	43,0	107,9
2008	48,8	40,5	30,0	27,0	77,0	68,1	52,4	84,0	30,0	40,0	39,0	102,3
2009	46,4	38,7	30,0	25,0	77,9	61,2	57,7	82,6	20,0	30,0	41,1	85,2
2010	45,8	47,1	30,0	22,0	77,3	63,2	50,0	85,2	20,0	30,0	32,9	104,1
2011	46,1	46,2	30,0	24,0	78,2	67,7	51,2	74,5	20,0	30,0	29,4	105,2

N/A – дані відсутні (показник не визначався)

Джерело: Складено автором на основі: Держстат України [електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>, Country Rankings by Index of Economic Freedom [електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.heritage.org/index/ranking> 2012. [5]

За допомогою статистичних методів, із використанням *MS Excel* із вбудованими спеціальними статистичними функціями *VAR*, *PEARSON* та *RSQ*, проведений аналіз парної лінійної регресії, дав можливість оцінити вплив ступеня економічної свободи, на темпи економічного зростання в Україні впродовж 1999-2011 рр.

Слід зазначити, що *IEF* публікується щорічно на початку календарного року. Оцінка окремих показників базується на історичній інформації. Наприклад, значення показника монетарної свободи (*Monetary Freedom*) базується на інформації про середнє значення інфляції впродовж попередніх трьох років. Значення інших компонентів в основному базується на інформації про становище та хід реформ у

досліджуваному році та другій половині попереднього календарного року. Тому для проведення для оцінки залежності між показниками, ВВП та *IEF* наприклад у 2011р. використовуємо значення індексу *IEF* 2012 – опублікованого на початку 2012 р. Для проведення аналізу свідомо було обрано 1999-2011 рр. – період після трансформаційної кризи, впродовж якої відбувалась зміна інституційного ядра вітчизняної економіки. В результаті було отримано рівняння регресії:

$$Y = 52,3029 + 1,0423X, \quad (1)$$

де Y – темп економічного зростання, X – індекс економічної свободи *IEF*.

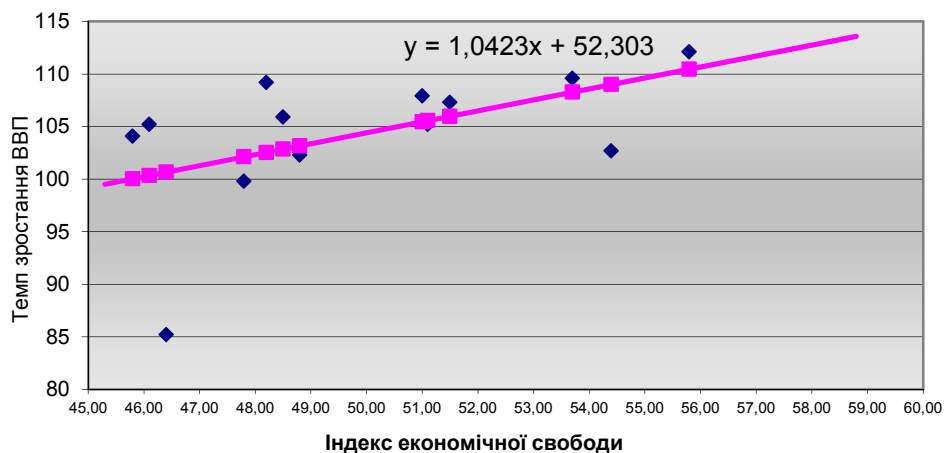

Рис. 3. Залежність між індексом економічної свободи та темпами зростання ВВП в Україні впродовж 1999-2011 рр.

Отже збільшення показника індексу економічної свободи на 1 % здатне забезпечити додатково зростання ВВП на 1,0423 %. Поле кореляції та графік лінії регресії представлені на рис. 3.

Коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,34$ і свідчить про те, що 34 % варіації ВВП пояснюється варіацією фактора індексу економічної свободи. Невисоке значення цього коефіцієнта в певній мірі свідчить про те, що на динаміку ВВП впродовж 2008-2011 рр. мали вагомий вплив не стабільні довгострокові чинники, а несприятливі чинники короткострокового характеру – світова фінансово-економічна криза, глобальні макроекономічні дисбаланси, які зумовлені несприятливою динамікою світових цін тощо.

Водночас, порівняння фактичного значення F -критерію Фішера ($F_{факт} = 5,66$) із табличним ($F_{табл} = 4,84$) ($F_{факт} > F_{табл}$) свідчить про адекватність побудованої моделі, і рівняння регресії вважається статистично значимим.

Визначення фактичного значення t -критерію Ст'юдента для коефіцієнтів регресії $t_{52,3028} = 1,99$, $t_{1,0423} = 2,06$, та порівняння їх із табличними значеннями для при рівні значимості $\alpha = 0,2$ та числі ступенів свободи $k = n - 2 = 11$ ($t_{табл.} = 1,363$), свідчить про те, що $t_{52,3028} > t_{табл.}$, і $t_{1,0423} > t_{табл.}$, отже параметри регресії статистично значимі.

Для того, щоб оцінити якість моделі із відносних відхилень за кожним спостереженням, визначимо середню похибку апроксимації $A_{сер} = 3,96\%$. Даний показник не перевищує допустимі межі 8-10 %, тому можна сказати про те, що дана модель досить точно описує досліджувану залежність.

У сучасній західній економічній літературі вчені констатують та по-різному намагаються пояснити існування так званого „парадоксу негативного впливу розвитку інститутів” (*Brunetti A., Rodrick D A.*), суть якого полягає у тому, що між якістю розвитку ринкових інститутів і темпами економічного зростання існує обернена залежність. Однак, такий парадокс найчастіше проявляється у країнах із розвинутою економікою і його можна пояснити, зокрема, через: існування так званого «ефекту бази» – обмеження, що накладають зовнішні інститути (наприклад директиви ЄС) на внутрішні інститути; вищу вартість робочої сили; численні технологічні обмеження внаслідок досягнення „межі технологічного прогресу” тощо[4,7].

Проведений статистичний аналіз залежності між індексом економічної свободи, що характеризує якість інституційних реформ та ступінь лібералізації економіки, і рівнем економічного зростання дав можливість протестувати гіпотезу про існування так званого „парадоксу негативного впливу розвитку інститутів” та зробити висновок про те, що в Україні впродовж 1999-2011 рр. згаданий парадокс не отримав підтвердження. Отже, у країнах із «слабкими» інститутами ефект їх реформування може справляти значно відчутніший вплив на показники економічного розвитку, аніж у країнах із розвинутою інституційною системою.

Вітчизняній інституційній системі притаманна низка слабих, а саме: існування інституційних бар’єрів, що блокують свободу підприємництва та запуск механізмів економічної конкуренції та самоорганізації, розвитку підприємницького середовища; високий рівень монополізації усіх сфер економічного життя. Проявами такої монополізації є концентрація значної частини економічних ресурсів у руках невеликої кількості олігархічних груп, істотна централізація адміністративних повноважень та бюджетних коштів, поширення монопольних тенденцій не лише у сфері виробництва, а й у сфері послуг – медицині, освіті, соціального захисту, житлово-комунальних послуг; неефективне використання та перерозподіл бюджетних коштів. Як свідчить світовий досвід, податкове навантаження на вітчизняну економіку (понад 30%) не є надто високим. Однак непрозорі схеми прийняття рішень щодо перерозподілу бюджетних ресурсів, асиметричність інформації сприяє зростанню масштабів корупції, тіньової конкуренції у перерозподілі ресурсів, зростання свавілля фіскальних органів, рейдерства; відсутність стабільних правил гри, часті зміни пріоритетів економічної політики, часті зміни у законодавстві; наявність складної системи пільг, преференцій, державних дотацій, що часто змінюються. За таких умов в Україні відсутня система мотивації підприємця, переважає низька правова культура.

Висновки. Впровадження соціально-орієнтованої моделі економічного розвитку України передбачає послідовну лібералізацію економічного життя, формування конкурентних відносин. За таких умов реалізація відповідних заходів економічної політики сприятиме підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної економіки, ефективності використання ресурсів, виходу на траєкторію тривалого економічного зростання.

Послідовна лібералізація різних сфер економічного життя, що сприятиме поліпшенню інституційної системи вітчизняної економіки, передбачає: реформування податкової бюджетної систем, яке спрямоване на зменшення кількості фінансових ресурсів, що акумулюються через державний бюджет та ліквідація пільг, преференцій, дотацій, субсидій, що виплачуються з бюджету як для громадян, так і для бізнесу; модернізацію соціальної політики, що пов’язана із раціоналізацією бюджетних соціальних видатків шляхом підвищення ефективності функціонування інститутів соціальної сфери; суттєве спрощення процедури створення нових підпри-

емств; удосконалення вітчизняного антимонопольного законодавства, спрямоване на посилення позицій і ролі в економічному житті Антимонопольного комітету із одночасним посиленням суспільного контролю за його діяльністю; реформування земельних відносин, що сприятиме мобілізації недозалученого економічного потенціалу вітчизняної економіки. Це своєю чергою передбачає впровадження механізмів повноцінного функціонування ринку землі, зокрема: механізмів встановлення, оформлення прав власності та їх захисту під час оренди та продажу землі, важелів забезпечення ефективності використання земельних ресурсів; проведення судової реформи, що передбачає підвищення прозорості, відкритості роботи судової системи, реформування виборчої системи, що сприятиме формуванню ефективного інституту влади та відокремлення влади від бізнесу.

Запропонований комплекс правових, організаційних та економічних заходів, спрямованих на поліпшення інституційної системи економіки України, послідовну лібералізацію усіх сфер господарського життя, що сприятиме покращенню підприємницького середовища, формуванню системи мотивації підприємця, усунення макроекономічних диспропорцій економічного відтворення, підвищення рівня добробуту населення та стійкому економічному зростанню.

1. Державна служба статистики України [електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Мау В. А. Двадцать лет рыночных реформ и новая модель экономического роста [Текст] : Докл. к XIII Апр. междунар. науч. конф. по проблемам развития экономики и общества, Москва, 3–5 апр. 2012 г. / В.А. Мау, Е.Г.Ясин ; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». — М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2012. — 34 с.
3. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави: національна доповідь / За заг. ред. В.М. Гейця [та ін.] – К. : НВЦ НБУВ, 2009. – 687 с.
4. Brunetti A. Political Sources of Growth: a Critical Note on Measurement / A. Brunetti, V. Wedder // *Public Choice*. – 1995. – Vol. 82. – No.1–2. – P. 125–134.
5. Country Rankings by Index of Economic Freedom [електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.heritage.org/index/ranking> 2012:
6. Friedman M. The Demand for Money: Some Theoretical and Empirical Results / Friedman M. - N.Y.: NBER, 1959. – 32 p.
7. Rodrick D. Institutions for High Quality Growth: What They Are and How to Acquire Them / D. Rodrick // *NBER Working Paper*. – N.Y.: NBER, 2000.- No.7540. - 48 p.

FEATURES OF THEORETICAL PRINCIPLES OF MODERN LIBERALISM IN THE TRANSFORMATION OF THE ECONOMIC SYSTEM OF UKRAINE

I. Hrabynska, O. Kryvytska

Ivan Franko National University of L'viv, Prospekt Svobody, 18, L'viv, Ukraine

Based on macroeconomic analysis as recovery growth of the domestic economy in the 2000-s, found the effects of neoliberal doctrine on transformation processes in the economic system of Ukraine. It is proved that economic reforms had “pseudo liberal” character, and they can be regarded as a set of random experiments that led to the inefficient allocation of resources. The quantitative relationship between the indexes of

economic freedom, which characterizes the quality of market institutional system and level of economic growth in Ukraine was done. The complex legal, organizational and economic measures aimed at improving the institutional framework of Ukraine's economy were proposed. It provides consistent liberalization of all spheres of economic life, improvement of the business environment, elimination of macroeconomic imbalances of economic reproduction, increase welfare and sustainable economic growth.

Key words: economic liberalism, neoliberalism, monetarism, liberal economic model, institutional system, the index of economic freedom, the quality of economic growth, the "paradox of the negative impact on the development of institutions"

ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ ТЕОРЕТИЧЕСКИХ ПОЛОЖЕНИЙ СОВРЕМЕННОГО ЛИБЕРАЛИЗМА В ПРОЦЕССЕ ТРАНСФОРМАЦИИ ХОЗЯЙСТВЕННОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ

И. Грабинская, О. Кривицкая

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко
г. Львов, просп. Свободы, 18*

На основе результатов макроэкономического анализа качества восстановительного роста отечественной экономики в 2000-х гг., сделано вывод о том, что одним из важнейших долгосрочных факторов экономического роста есть формирование полноценной институциональной системы экономики Украины, что предусматривает последовательную либерализацию всех сфер хозяйственной жизни. Проведенные трансформационные реформы в Украине имеют «псеодолиберальный» характер, их можно рассматривать как совокупность хаотичных экспериментов, следствием которых стало неэффективное распределение ресурсов. Проведено количественную оценку зависимости между значением индекса экономической свободы и показателем экономического роста в Украине. Предложено комплекс правовых, организационных и экономических мер, направленных на улучшение институциональной системы экономики Украины, последовательную либерализацию всех сфер хозяйственной жизни, что будет способствовать улучшению предпринимательской среды, формированию системы мотивации предпринимателя, устранению макроэкономических диспропорций экономического воспроизводства, повышению уровня благосостояния населения и устойчивому экономическому росту.

Ключевые слова: неолиберализм, монетаризм, либеральная экономическая модель, институциональная система, индекс экономической свободы, качество экономического роста, «парадокс отрицательного влияния уровня развития институтов».